

УДК 378.013:004]:007:005.935

ЛУЧАНІНОВА ОЛЬГА ПЕТРІВНА,
докторка педагогічних наук, професорка провідна
наукова співробітниця відділу наукового
інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека
України імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна

Olha LUCHANINOVA,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Leading Researcher,
Department of Scientific Information and Analytical Support for Education,
V.O. Sukhomlynsky State Scientific and Educational Library, Kyiv, Ukraine

E-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-2205-547X>

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ПСИХОЛОГО-ФАСИЛІТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Психолого-фасилітативна діяльність викладача в умовах цифрової трансформації вищої освіти пов'язана з його додатковою, оновленою роллю фасилітатора й агента змін. Він демонструє потенціал цифрових інструментів для підвищення якості викладання; знімає психологічні бар'єри та опір змінам, заохочуючи до активного використання технологій для власного професійного розвитку. Фасилітатор, освітній менеджер – це не просто модні терміни, це швидше виконання відповідальним викладачем життєво необхідних функцій, які забезпечують професійний розвиток здобувачів освіти та неперервність освіти в Україні. Інформаційно-аналітичний супровід психолого-фасилітативної діяльності викладача в умовах цифрової трансформації вищої освіти нині відповідає умовам цифрової трансформації.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, психолого-фасилітативна діяльність викладача, цифрова трансформація, вища освіта.

INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT FOR THE PSYCHOLOGICAL-FACILITATIVE ACTIVITY OF TEACHERS IN THE CONTEXT OF THE DIGITAL TRANSFORMATION OF HIGHER EDUCATION

Annotation. The psychological and facilitative activities of teachers in the context of the digital transformation of higher education are linked to their expanded and renewed role as facilitators and agents of change. They demonstrate the potential of digital tools to improve the quality of teaching; remove psychological barriers and resistance to change, encouraging the active use of technology for their own professional development. Facilitator and educational manager are not just buzzwords; rather, they denote the performance of vital functions by responsible teachers that ensure the professional development of students and the continuity of education in Ukraine. Information and analytical support for the psychological and facilitative activities of teachers in the context of the digital transformation of higher education now aligns with the conditions of digital transformation.

Keywords: information and analytical support, psychological and facilitative activities of teachers, digital transformation, higher education.

Актуальність проблеми дослідження. Роль викладача як менеджера та фасилітатора цифрової трансформації є легітимною у контексті міжнародних та європейських рамкових документів (цифрові компетенції), на які рівняється українська освіта, особливо в контексті євроінтеграції. У ключовому документі, розробленому JRC «European Framework for the Digital Competence of Educators», дві з шести сфер цифрової компетентності викладачів чітко відповідають функціям менеджера та фасилітатора: сфера 3: викладання та навчання – це фасилітація (керування та організація); сфера 6: розширення прав і можливостей учнів (Empowering Learners) – це фасилітація та менторство [7].

Актуальною для психолого-фасилітативної діяльності викладача в умовах цифрової трансформації вищої освіти в контексті фундаментальних і прикладних наукових досліджень

НАПН України з розроблення інноваційних моделей і стандартів освіти, методів навчання, навчальної і методичної літератури, створення наукових основ розвитку освіти з урахуванням науково-технічного та соціально-економічного прогресу суспільства, національно-культурних традицій, а також світових викликів та досвіду зарубіжних країн [6].

Разом із тим проблема інформаційно-аналітичного супроводу психолого-фасилітативної діяльності викладача в умовах цифрової трансформації вищої освіти ще не має належного висвітлення у наукових працях. Зустрічаються наукові праці про фасилітацію викладача, але вектор психолого-фасилітативної діяльності викладача в умовах цифрової трансформації вищої освіти ще тільки набирає оберти. Проблема інформаційно-аналітичного супроводу будь-якої наукової проблеми чи практичного завдання завжди є динамічною, відкритою для дискусій та уточнень. Саме тому обрана нами тема є актуальною.

Аналітичний огляд літератури. Проблема фасилітації в освіті, ролі викладача-фасилітатора у навчальній діяльності є активною з початку ХХІ ст., а саме: розвиток здатності до фасилітативної взаємодії у майбутніх соціальних педагогів (С. Борисюк) [2]; розкриття поняття та сутності фасилітації у дослідженнях зарубіжних учених (Л. Бахмач) [1]; фасилітативний підхід як умова організації реверсивного навчання майбутніх педагогів (Л. Волошко) [4]; фасилітація в контексті підготовки майбутніх учителів початкових класів (Д. Рябець) [16]; роль викладача в сучасному освітньому середовищі як фасилітатора, тьютора, ментора (Л. Кібенко, І. Брюховецька, О. Ступак [8]); нові ролі та функції викладача вищої школи в сучасних умовах (С. Криштанович, Л. Самсонюк [11]; Ю. Яковенко, О. Корзюк [20]; Е. Стрига [19]; С. Гвоздій, О. Устянська) [5]; фасилітатор як важлива рольова позиція сучасного викладача вишу (Н. Волкова, А. Степанова) [3]; проблеми фасилітаційної взаємодії учителя з учнями в зарубіжній теорії та практиці (І. Прокопенко) [14]; фасилітація як техніка ефективної комунікації у продуктивному навчанні (Ю. Яковенко) [21].

У сучасному теоретико-практичному дискурсі поширення отримує парадигма інформаційно-аналітичної діяльності, зокрема в контексті забезпечення формування управлінських рішень. За С. Палієм, основним призначенням інформаційно-аналітичних центрів України є розроблення інформаційної стратегії країни і створення необхідних умов для ухвалення ефективних рішень на державному рівні з метою забезпечення конституційних прав українського народу. Значить основним призначенням інформаційно-аналітичного супроводу психолого-фасилітативної діяльності викладача на рівні закладу вищої освіти є розроблення інформаційної стратегії для здобувачів вищої освіти та створення необхідних умов для їх навчання й розвитку [13].

Г. Волошко, досліджуючи фасилітативний підхід як умову організації реверсивного навчання майбутніх педагогів, розкриває зміст фасилітативної педагогіки, вбачаючи його у вивченні еволюції педагогічної взаємодії, пошуку шляхів реалізації позицій педагога, які будуть комплементарні позиціям студентів. У процесі синхронізації цих позицій, яка обумовлена фасилітацією, створюються необхідні умови для вільного життєпрояву людини в освіті [4].

Вважаємо, що зміст фасилітативної педагогіки дотичний до психолого-фасилітативного супроводу освітнього процесу викладача-фасилітатора.

Н. Волкова, А. Степанова, вивчаючи важливу рольову позицію сучасного викладача вишу як фасилітатора, розкривають авторське розуміння педагогічної фасилітації як багатофункціональної взаємодії, за якої викладач вишу займає позицію консультанта-фасилітатора, виступаючи «помічником» студентів, фахівцем, який підтримує, супроводжує процес вироблення у студентів нового досвіду [3]. На думку педагогинь, фасилітатором є той, хто перетворює процес комунікації в зручний і легкий для всіх його учасників. Основними завданнями педагогічної фасилітації у виші є: розвиток індивідуальності, творчості, суб'єктності студентів; стимулювання, надання педагогічної підтримки, супроводу та ініціювання різноманітних форм активності студентів на всіх етапах навчання, здійснення особистісного становлення і розвитку кожного студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності [там само, с. 230].

С. Борисюк зазначає, що педагогічна фасилітація є багатофункціональною взаємодією, за якої викладач займає позицію консультанта-фасилітатора, виступаючи «помічником» студентів, фахівцем, який підтримує, супроводжує процес вироблення у студентів нового досвіду тощо [2, с. 180]. Вимоги до викладача сьогодні є підтвердженням цієї думки.

Ю. Яковенко, наголошує на важливості зміни ролей викладача через нові вимоги до його професійної діяльності (професійна мобільність та адаптивність; перехід від передавання знань студентам до формування компетентностей; формування потреби в знаннях, у постійній самоосвіті та самовдосконаленні протягом життя). Нині педагог вищої школи має постійно вдосконалювати свої знання та навички, проводити науковий пошук та його результати включати в освітній процес, підвищувати рівень своєї професійно-педагогічної культури, бути креативним, гнучким, відкритим для інновацій, готовим до змін [20].

Л. Кібенко та ін., обґрунтовуючи роль викладача в сучасному освітньому середовищі, зазначають, що в умовах сучасності його обов'язки набули ширших можливостей: він тепер є наставником, ментором, фасилітатором та коучем [8]. Кожній із цих ролей, як зауважує С. Криштанович, відведена своя функція у формуванні професійної компетентності майбутнього фахівця, який готовий до нових викликів сучасності [11].

Підсумком цієї частини є наступне: на початку XXI ст. з'явилося достатньо наукових праць, статей про необхідність нових підходів до викладача, нових ролей викладача в освітньому процесі; аналіз такого роду статей дає підстави узагальнити думки авторів щодо цієї проблеми. Усі більше закладів вищої освіти займають високі щаблі у рейтингу європейських вишів. Професорсько-викладацький склад університетів, включаючись у європейський освітній простір, розуміє, що має підвищувати якість вищої освіти, формувати у здобувачів вищої освіти набір компетентностей, постійну потребу в знаннях, самоосвіті, самовдосконаленні, впроваджувати інновації, забезпечувати мобільність учасників освітнього процесу. Саме це впливає на появу нових функцій викладачів. В умовах цифрової трансформації викладач має усвідомити себе учасником змін, щоб ефективно виконувати свої функції, а значить наповнити свою професійну діяльність психолого-фасилітативним змістом.

Мета дослідження: обґрунтування актуальності інформаційно-аналітичного супроводу психолого-фасилітативної діяльності викладача в умовах цифрової трансформації вищої освіти; уточнення понять «інформаційно-аналітичний супровід», «психолого-фасилітативна діяльність»; обґрунтування нової ролі викладача через його психолого-фасилітативну діяльність в умовах цифрової трансформації вищої освіти.

Основні результати дослідження. Актуальність проблеми інформаційно-аналітичного супроводу психолого-фасилітативної діяльності викладача визначається радикальними змінами на міжнародній арені й в Україні зокрема. Зросла потреба в наданні фахової допомоги здобувачам вищої освіти. При цьому одним із головних завдань закладів вищої освіти залишається формування і виховання фахівців нового покоління, професіоналів, здатних ввійти в інтелектуальну еліту й бути конкурентоспроможними на ринку праці. Здобувач вищої освіти має навчитися вчитися впродовж життя. Як наслідок, діяльність викладача на сучасному етапі розвитку суспільства змінюється, вона є багатоаспектною та досить напруженою, а запровадження інновацій в освітній процес часто стикається з низкою труднощів.

Не стоїть осторонь цього процесу і відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. Співробітники відділу, виконуючи наукові прикладні дослідження, опрацьовують питання інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки/освіти. Зміна ролей викладача, нові вимоги до його професійної діяльності, зокрема професійна мобільність та адаптивність теж має інформаційно-аналітичний супровід. Нашим завданням є показати актуальність інформаційно-аналітичного супроводу психолого-фасилітативної діяльності викладача в умовах цифрової

трансформації вищої освіти. Зміст такого супроводу змінюється через особливості трансформацій в освіті й зміну ролі викладача.

Інформаційно-аналітичний супровід у психолого-фасилітативній діяльності викладача – це система даних, інструментів і звітів, які допомагають йому здійснювати *рефлексію* над процесом навчання. Навчання для здобувачів вищої освіти відбувається не тільки в умовах цифрової трансформації, але й в умовах війни. Завдяки рефлексії викладач адекватно оцінює ефективність фасилітаційних методів і приймає обґрунтовані рішення щодо взаємодії зі студентами та корекції освітнього дизайну. Оскільки фасилітатор фокусується на процесі навчання здобувачів і динаміці їхніх дій, інформаційно-аналітичний супровід повинен надавати дані саме про ці аспекти, а не лише про фінальні оцінки знань.

В умовах цифрової трансформації вищої освіти інформаційно-аналітичний супровід психолого-фасилітативної діяльності викладача базується на навчальній аналітиці (Learning Analytics, LA) та аналітиці викладання (Teaching Analytics). Важливим є перегляд активності здобувачів на навчальних платформах, рівень знань під час контрольних заходів (перегляд електронних журналів), мотиваційні дії тощо. Така аналітика необхідна, оскільки основна роль фасилітативної діяльності – управління груповою роботою (виявлення «мовчунів», активних учасників допомагає оцінити рівномірність участі та ефективність застосованих методів активізації. Психологічно виважено треба з'ясувати внесок кожного учасника спільного проекту, що допомагає визначити, чи дійсно група працює як єдиний механізм, чи необхідне втручання та підтримка процесу. Так, використовуючи case-study, цінно з'ясувати його ефективність як інструменту фасилітації (як швидке рішення проблемного питання). Інформаційно-аналітичний супровід психолого-фасилітативної діяльності викладача важливий для рефлексії викладача: які фасилітаційні стратегії спрацювали найкраще для студентів із різними стилями навчання чи рівнем підготовки; чи треба вдосконалювати власний набір інструментів фасилітації (табл. 1):

Таблиця 1

Інформаційно-аналітичний супровід психолого-фасилітативної діяльності викладача

Інформаційно-аналітичний супровід	Коротка характеристика
Learning Management Systems (LMS)	автоматично збирають і візуалізують дані про діяльність студентів
Система даних, інструментів і звітів про здобувачів вищої освіти	організаційне забезпечення процесу; збір, оброблення та аналіз інформації для надання обґрунтованих висновків, рекомендацій щодо навчання здобувачів вищої освіти
Стандарти освіти	знання про компетентності здобувачів вищої освіти
Методи навчання (кейси, проекти)	гнучке використання методів із урахуванням технологій фасилітації
Навчальна, наукова, психолого-педагогічна, методична література	оцінювання ефективності фасилітаційних методів і приймати обґрунтовані рішення щодо взаємодії зі студентами та корекції освітнього дизайну.

Отже, в умовах цифрової трансформації вищої освіти досвідчений викладач може здійснювати інформаційно-аналітичний супровід своєї психолого-фасилітативної діяльності через Learning Management Systems (LMS) та спеціалізовані AI-інструменти, які автоматично збирають і візуалізують дані про діяльність студентів, роблячи фасилітацію керованою (data-informed) та адаптивною. Наукова продукція відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського щодо інформаційно-аналітичного супроводу психолого-фасилітативної діяльності викладача є корисною й рекомендується для активного використання в освітньому процесі вищої школи (<https://lib.iitta.gov.ua/cgi/stats/report/themes/0124U000842/>).

Уточнимо поняття «інформаційно-аналітичний супровід», «психолого-фасилітативна діяльність». Інформаційно-аналітичний супровід – це процес, що включає збір, оброблення та аналіз інформації для надання обґрунтованих висновків, рекомендацій та підтримки прийняття

рішень. У науковій і довідковій літературі існує велика кількість векторів інформаційно-аналітичного супроводу: супровід міжнародних відносин, психологічної науки, освіти, розвитку особистості тощо. Інформаційного аналітика – створення інформаційно-аналітичної продукції на основі аналізу інформаційних ресурсів певної предметної сфери. Викладач має навчити здобувачів аналітико-синтетичному переробленню інформації, створенню й веденню баз даних, інформаційному моделюванню, здатності об'єднувати процеси інформаційної аналітики в цілісну технологію тощо. За словником, збір, оброблення, використання та передавання інформації є невід'ємним елементом будь-якої цілеспрямованої діяльності, зокрема й у сфері освіти [17, с. 52].

J. Harmer термін «фасилітатор» використовує для опису певного типу викладача, демократичного (де викладач поділяє частину лідерства зі студентами), а не автократичного (де викладач контролює все, що відбувається в аудиторії), і той, хто сприяє автономії здобувача освіти (де здобувачі не тільки навчаються самостійно, але й беруть на себе відповідальність за це навчання) через використання групової та парної роботи та діючи як ресурс, а не передавач знань. Успішний фасилітатор втілює повагу до інших й уважне усвідомлення багатьох шарів реальності в людській групі [22]. Отже, поняття «психолого-фасилітативна діяльність» має включати розуміння діяльності викладача демократичного типу, сприяння ним автономії здобувача освіти.

Педагогічна фасилітація тісно пов'язана із психолого-фасилітативною діяльністю викладача. Ця діяльність теж є багатофункціональною взаємодією зі здобувачами вищої освіти, під час якої викладач стає фасилітатором, виступає їх «помічником», підтримує, супроводжує в освітньому процесі задля вироблення у здобувачів нового досвіду, пов'язаного з цифровою трансформацією вищої освіти. На думку Flemming Funch, фасилітація – одночасно процес і сукупність навичок, які дозволяють ефективно організувати обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконати всі заплановані дії з максимальним залученням учасників процесу. Значить, можемо зазначити, що психолого-фасилітативна дія викладача не має директивного характеру: викладач має поєднувати у собі ознаки керівника, лідера та учасника процесу [23].

Поглиблюючи знання здобувачів з інформаційної аналітики у процесі психолого-фасилітативної діяльності, викладач формує у здобувачів вищої освіти «сучасний світогляд, надає інноваційні знання, вміння їхнього практичного використання під час вирішення професійних, організаційних та інших проблем» [9, с. 107]. А. Kiser допомагає нам зрозуміти психологічний контекст діяльності викладача-фасилітатора. Він виділяє три рівні роз'яснювальної компетенції фасилітаторів: фасилітатори, які працюють на рівні дискурсивної свідомості й можуть запропонувати алгоритм послідовних пояснень того, що вони роблять; фасилітатори, що працюють на рівні практичної свідомості – вони знають як вчити, але можуть мати труднощі при формулюванні дій й описі задіяних технологій; фасилітатор не в змозі сформулювати обґрунтування своїх дій [24, с. 57–59].

З огляду на подане вище, психолого-фасилітативна діяльність викладача – це суб'єкт-суб'єктна взаємодія, в межах якої відбувається налагодження емоційного контакту, створення умов для позитивної мотивації до навчання, спільне навчальне та особистісне зростання викладача й здобувача вищої освіти.

Зазначимо, що для оцінки університетів Times Higher Education застосовує 18 збалансованих показників, згрупованих за п'ятьма головними напрямками: навчання, дослідницьке середовище, якість дослідження, міжнародна перспектива, взаємодія з промисловістю. Психолого-фасилітативна діяльність викладача найбільше проявляється у перших трьох напрямках через показники «репутація викладача», «репутація від дослідження», «вплив цитування», «вплив дослідження» тощо. Завдяки фасилітації викладача в освітньому процесі університету, який мотивує здобувачів вищої освіти активно поєднувати навчання з науковою діяльністю, здійснює трансфер знань і підтримку інтернаціональних зв'язків, заклад освіти може увійти до світового рейтингу. Це означає визнання, що підтверджує міжнародний рівень університету, науковий потенціал і конкурентоспроможність на глобальній арені [19].

За рейтингом стоять люди – викладачі й здобувачі вищої освіти. Цифрова трансформація всіх сфер соціального життя, й вищої освіти зокрема, спонукає викладача до нових форм професійної діяльності, й психолого-фасилітативна діяльність є прикладом цього.

Освітня екосистема університету є сукупністю предметних, навчальних, соціально-психологічних та інших умов, є важливим чинником науково-дослідницької діяльності в умовах цифрової трансформації. Здебільшого завдяки психолого-фасилітативній діяльності викладача, його освітньому менеджменту з'являються позитивні показники в особистому рейтингу й рейтингу закладу вищої освіти. Професійна діяльність сучасного викладача в умовах цифрової трансформації – це постійне вдосконалення своїх компетентностей й розширення компетенцій. Цифрова епоха розширила коло повноважень викладача – від освітнього менеджера до фасилітатора й коуча. В умовах воєнного часу, цифрової трансформації вищої освіти викладач не просто передає знання, а є сучасним фасилітатором цієї цифрової трансформації освіти для професійного розвитку суб'єктів освітнього процесу у вищій школі.

В основі фасилітативної діяльності викладача в умовах цифрової трансформації вищої освіти є деякі психологічні аспекти, а саме: психологічна готовність до гнучкого тайм-менеджменту; психолого-фасилітативний супровід освітнього процесу; психолого-педагогічна фасилітація.

Здійснимо розгорнуте пояснення цих психологічних аспектів. В умовах дистанційного та змішаного навчання викладач має бути психологічно готовий до планування, організації та контролю освітнього процесу, керуючи цифровими платформами, інструментами. Це вимагає гнучкого тайм-менеджменту для себе та для здобувачів вищої освіти, що є суто управлінською навичкою. Викладач першим керує ризиками зриву занять, оперативно адаптує формати їх проведення через відсутність електроенергії, повітряні тривоги та проблеми зі зв'язком. Він виступає своєрідним кризовим менеджером у дії. Психологічна готовність викладача до гнучкого тайм-менеджменту пов'язана з його дисципліною й самодисципліною, відповідальністю за організацію освітньої діяльності здобувачів вищої освіти.

Здійснюючи психолого-фасилітативний супровід освітнього процесу, викладач-фасилітатор має досконало володіти технологіями комунікації, бути чутливим до змін і настроїв групи, щоб швидко реагувати на них. Він має бути обізнаним, кваліфікованим і гнучким, щоб легко підбирати методи фасилітації залежно від ситуації, проблеми та самої групи. Позитивний настрій, щирість викладача важливі, бо це допоможе самостійно й ефективно вирішувати власні завдання, проблеми тощо. Психолого-педагогічна фасилітація полягає в тому, що викладач-фасилітатор меншою мірою є носієм/транслятором готового знання чи досвіду, але є менеджером групової взаємодії та продуктивності.

Важливими для нас є дослідження цієї проблеми закордонними науковцями. I. Seeber щодо проблеми організації командної роботи, яка не відбувається без фасилітативного нагляду викладача, пропонує метод здійснення фасилітаційної взаємодії, що базується на фасилітаційному втручанні [26]. Розкриваючи підхід досвідченого фасилітатора, R. Schwarz наголошує, що фасилітаційну взаємодію потрібно застосовувати на засадах людських цінностей, почуттів і принципів. Важливий і необхідний не лише набір методів і технік, а й розуміння того, як і чому вони працюють у кожній окремій ситуації [25]. A. Kiser допомагає нам зрозуміти психологічний контекст діяльності викладача-фасилітатора. Він виділяє три рівні роз'яснювальної компетенції фасилітаторів: фасилітатори, які працюють на рівні дискурсивної свідомості й можуть запропонувати алгоритм послідовних пояснень того, що вони роблять; фасилітатори, що працюють на рівні практичної свідомості – вони знають як вчити, але можуть мати труднощі при формулюванні дій й описі задіяних технологій; фасилітатор не в змозі сформулювати обґрунтування своїх дій [24, с. 57–59].

Аналіз наукових статей щодо нових ролей викладача спонукав до узагальнення інформації, яка допоможе нам виявити спільне між новими ролями й виокремити відмінність ролі викладача-фасилітатора для розуміння особливостей його психолого-фасилітативної діяльності (табл. 2).

Нові ролі викладача у вищій школі (за джерелами [5; 11])

Нові ролі викладача	Коментар
Тренер	Викладач-тренер показує вміння репродукувати нові прийоми комунікативної поведінки; уміння застосовувати нові поведінкові форми в нешаблонних ситуаціях; уміння аналізувати критично свою поведінку й оточення, виявляти помилки, упроваджувати інноваційні поведінкові моделі. Має володіти не лише матеріалом (знання) і методикою його переказу, а й потребує додаткових видів компетентності: технічна компетентність, міжособистісна комунікативна компетентність, контекстуальна компетентність, адаптивна компетентність тощо.
Коуч	Викладач, який допомагає віднайти відповіді на особисті запитання студентів, він немає заготовлених відповідей і рішень щодо проблем учасників групи. Його завдання полягає в тому, щоб за допомогою запитань спрямувати студента на використання особистісних ресурсів для ефективної навчальної діяльності, розкрити внутрішній потенціал особистості.
Ментор	Наставник, керівник, учитель. Людина з досвідом, яка супроводжує здобувача вищої освіти, у якого немає такого досвіду, допомагає студенту вдосконалювати професійні й особистісні компетентності. Ментор працює за правилом «Роби, як я».
Тьютор	Університетський наставник, ним може бути викладач-психолог, куратор, аспірант, старший студент, учасники студентського самоврядування, завданням яких є посередництво між науково-педагогічним працівником і здобувачем вищої освіти, допомога в розробленні індивідуальних освітніх програм студентів, використання технологій дистанційного навчання, супроводження студентів у закладі вищої освіти.
Фасилітатор	Викладач-фасилітатор забезпечує дотримання правил зустрічі, її процедури та регламенту, допомагає учасникам сконцентруватися на їхніх цілях і змісті; вирішує конкретні питання, проаналізує проблемне поле і знаходить вирішення конкретних проблемних зон. Методи фасилітації дозволяють зібрати ідеї, уточнити завдання, спланувати дії. Результатом фасилітаційної сесії має бути ухвалення конкретного рішення. До методів фасилітації можна віднести case-study, ділові та рольові ігри, метод зворотного зв'язку, «світове кафе», опитування по колу, сторітелінг, мозковий штурм тощо.
Едвайсер	Консультант, радник, який виконує функції академічного наставника студента, що навчається за певною спеціальністю, здебільшого він практик (стейкхолдер). На відміну від науково-педагогічних працівників, вони можуть надати корисні поради у своїй сфері діяльності.

Що дає нам подана вище інформація? Певною мірою нові ролі викладача мають спільне з роллю фасилітатора: інтерактивні методи, спрямованість на практичне застосування знань і розвиток навичок перегукується із цілями фасилітації – досягнення конкретного рішення/плану дій (тренер); не надає готових відповідей чи рішень; використовує запитання для стимулювання самостійного пошуку, зорієнтованість на розкриття внутрішнього потенціалу та ресурсів здобувачів освіти (коуч); надання супроводу та допомоги здобувачу освіти, спрямування на удосконалення професійних й особистісних компетентностей (ментор); надання допомоги здобувачам освіти (наприклад, у розробленні індивідуальних освітніх програм), виконання функції посередника між викладачем і студентом, адже фасилітатор також є своєрідним «посередником» між ідеями учасників і фінальним рішенням (тьютор); виконання функції академічного наставника/консультанта, надання корисних порад, обидві ролі спрямовані на вирішення конкретних питань чи проблем (едвайсер). Головним підсумком є те, що для всіх перелічених ролей, і фасилітатора зокрема, є спільна допоміжна функція в освітньому процесі – спрямованість на особистість студента, його розвиток, розкриття потенціалу або вирішення конкретних навчальних/особистісних завдань. Усі ролі вимагають високої комунікативної компетентності та навичок взаємодії.

Головна відмінність фасилітатора полягає в його психолого-фасилітативній діяльності: чи у фокусі на процесі, чи на процедурі та груповому рішенні. Викладач-фасилітатор відчуває психічний стан, емоції присутніх, що дає йому успішно керувати процесом обговорення, забезпечувати дотримання регламенту та допомагає групі самостійно ухвалити конкретне рішення чи спланувати дії, використовуючи колективні ідеї. Інформація про складники психолого-фасилітативної

діяльності викладача точно передає зміст професійної діяльності сучасного викладача, який нині і є фасилітатором освітньої діяльності здобувачів вищої освіти (табл. 3):

Таблиця 3

Складники психолого-фасилітативної діяльності сучасного викладача

досконале знання предмета викладання	
	критичне мислення
аналітичне мислення –	
	емоційний інтелект
результативна комунікація	
	адаптація
етичність	
	результативне використання інноваційних методів викладання
мотивація здобувачів вищої освіти	
	партнерство
розвиток і саморозвиток	
	Знання педагогічної психології

Отже, психолого-фасилітативна діяльність викладача має багато векторів: бути зразком для наслідування, професіоналом, авторитетом; уміти швидко адаптуватися до заданих потреб, бути гнучким і справедливим; мати уміння розкрити студента, віднайти ті схильності, що допоможуть йому себе реалізувати в майбутній професійній діяльності; створити такі умови, де зможе своїми діями сприяти ініціативі студента у виборі способів діяльності, їхній перебудові в новій особистісній ситуації; надихати студента на самостійність у виборі дій, досягнення успішного результату тощо. Особливостями психолого-фасилітативної діяльності викладача є те, що вона відбувається в умовах цифрової трансформації. Здійсненню психолого-фасилітаційної діяльності викладача-фасилітатора в епоху EdTech та цифрової трансформації сприяє взаємодія через чинники, як-от: актуалізація фасилітаційного потенціалу освітньої екосистеми університету, залученість цього потенціалу, прояв фасилітаційної взаємодії у різних її ракурсах тощо.

Викладач-фасилітатор, організовуючи освітній процес зі здобувачами вищої освіти, допомагає їм у визначенні проблеми дослідження; виявленні передумов становлення цієї проблеми; обґрунтуванні критеріїв для оцінювання результату вирішення проблеми; генеруванні альтернативних рішень; оцінюванні результату вирішення проблеми; оцінка результатів роботи.

Нині сучасний менеджер (викладач) виступає як фасилітатор цифрової трансформації освіти, стає учасником цього адаптивного процесу, в якому головними є планування, пояснення мети, зворотний зв'язок і самооцінка. Так, освітня екосистема університету виступає сукупністю предметних, навчальних, соціально-психологічних та інших умов і є важливим чинником науково-дослідницької діяльності. Це означає, що викладач у своїй фасилітативній діяльності має бути учасником цифрових лабораторій, тематичних наукових локацій, робити внесок у розвиток музею науки; системно мотивувати до науково-дослідницької діяльності зі своїх дисциплін і психологічну підтримувати у цьому. Наприклад, завдяки такій співпраці студенти під наглядом викладачів представили актуальні напрацювання у сфері математичного моделювання та оптимізації технологічних процесів, що відіграють ключову роль у розвитку сучасної інженерії, енергетики та промисловості. Обговорення охоплювало питання дослідження функціонування атомних електростанцій, включно з аналізом їхніх енергетичних показників, безпекових аспектів і шляхів підвищення ефективності роботи [12].

Викладач-фасилітатор мотивує здобувачів вищої освіти до участі у наукових конкурсах. Так, спільними зусиллями деканату, викладачів і студентської громадськості було організовано конкурс зі створення брендбуку студентами Придніпровської державної академії будівництва та

архітектури для економічного факультету. Мета: спрямування на розвиток цифрових компетенцій і підвищення пізнаваності цього факультету [10]. Конкурс був спрямований на розвиток навичок командної роботи та цифрових компетенцій за власною ініціативою студентів, сприяючи підвищенню професіоналізму та експертності у сфері маркетингу та менеджменту.

Відомо, що викладач виконує обов'язки куратора академічної групи. На нашу думку, якраз у невимушеній комунікації зі студентами найбільше проявляється фасилітативна діяльність викладача-куратора у її психологічному векторі. Це бесіди, батли, дискусії, технології Future search, Work out, Polarization of opinion (для адаптації ситуації, як загальна основа для співробітництва та створення майбутнього всього колективу; розробки інноваційних способів взаємодії, подолання конфліктних аспектів, порушення поведінкових аспектів; зменшення, нівелювання негативного ставлення до теми, визначення песимістичного та оптимістичного прогнозу розвитку ситуації чи певної проблеми). За допомогою таких форм і технологій фасилітації можна спілкуватися: про те, що будь-хто може стати видатним математиком, хіміком чи мовознавцем, просто декому для цього потрібно докласти трохи більше зусиль; наш мозок найбільше старається, а значить і розвивається саме тоді, коли нам важко; під час навчання успіху досягає не той, кому все легко дається, а той, хто продовжує шлях, попри невдачі, вірить у власний навчальний потенціал; креативність і гнучкість мислення повинні бути в пріоритеті під час навчання. Найкращі ідеї завжди народжуються в дискусіях. Викладач-куратор має спонукати студентів до дискусій, пошуку істини.

Щоб навчання у команді було продуктивним, необхідні три складники: відкрите мислення (готовність слухати та приймати чужі погляди); відкрита тема (готовність розглядати тему з кардинально різних боків); прийняття невідомості (готовність визнавати, що ви не завжди праві й можете чогось не знати) [15].

Висновки. Психолого-фасилітативна діяльність викладача тісно пов'язана з його іміджем, який нерозривно пов'язаний із його інформаційною культурою, інформаційно-аналітичною компетентністю, здатністю працювати з інформацією (знаходити, відбирати, систематизувати, впорядковувати, аналізувати тощо) та оптимально використовувати її у своїй педагогічній діяльності. Важливими для викладача є рефлексії щодо інформаційно-аналітичного супроводу: які фасилітаційні стратегії спрацювали найкраще для студентів – із різними стилями навчання чи рівнем підготовки; чи треба вдосконалювати власний набір інструментів фасилітації. Сучасний викладач, як менеджер освіти й фасилітатор у співпраці зі здобувачами вищої освіти, поєднує культуру, мистецтво, інноваційні технології та цифрові інструменти. Він допомагає сформувати здобувачам власну ідею в продукт під своїм супроводом заради якості навчання, створення проектів тощо. Інформаційно-аналітичний супровід для викладача-фасилітатора – це система даних, інструментів і звітів, які допомагають йому здійснювати рефлексію над процесом навчання, оцінювати ефективність фасилітаційних методів і приймати обґрунтовані рішення щодо взаємодії зі студентами та корекції освітнього дизайну.

Перспективами нашого дослідження можуть бути глибші теоретико-методологічні основи цієї проблеми.

Список літератури

1. Бахмач Л. Поняття та сутність фасилітації у дослідженнях зарубіжних учених. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*. 2019. Т. 2, № 10. С. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2019.10.01>
2. Борисюк С. О. Розвиток здатності до фасилітативної взаємодії у майбутніх соціальних педагогів засобами соціально-педагогічного тренінгу. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 5. С. 180–182.
3. Волкова Н. П., Степанова А. А. Фасилітатор як важлива рольова позиція сучасного викладача вишу. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2018. № 1 (15). С. 228–234. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2018-0-15-228-234>.
4. Волошко Г. Фасилітативний підхід як умова організації реверсивного навчання майбутніх педагогів. *Теорії та технології інноваційного розвитку професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті концепції «Нова*

українська школа»: монографія / за заг. ред. А. А. Сбруєвої. Суми, 2021. С. 61–82. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).

5. Гвоздй С., Устянська О. Професійні ролі викладача вищої школи у підготовці майбутніх фахівців. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1/2 (24/25). С. 141–160.

6. Гуралюк А. Г., Ростока М. Л. Бібліографічний та аналітичний супровід діяльності Національної академії педагогічних наук України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти (2020–2022 рр.). *Вісник НАПН України*. 2023. № 5 (1). С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5111>

7. Європейська рамка цифрової компетентності освітян – DigCompEdu. Публікаційне бюро Європейського Союзу. 2017. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2760/159770> (дата звернення: 20.10.2025).

8. Кібенко Л. М., Брюховецька І. В., Ступак О. П. Роль викладача в сучасному освітньому середовищі: фасилітатор, тьютор, ментор. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. № 91. С. 105–109. DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.91.19>

9. Кобелев О. Інформаційно-аналітичний компонент підготовки фахівців зі спеціальності «міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». *Вісник ХДАК*. 2018. Вип. 52. С. 103–111. URL: http://rio-khsac.in.ua/visnyk_files/v52.pdf (дата звернення: 21.10.2025).

10. Конкурс на створення брендбуку економічного факультету як інструмент розвитку цифрових компетенцій здобувачів освіти. ННІ ПДАБА. URL: <https://pdaba.ust.edu.ua/news/konkurs-na-stvorennya-brendbuku-ekonomichnogo-fakultetu-yak-instrument-rozvytku-tyyfrovyyh-kompetentsij-zdobuvachiv-osvity/> (дата звернення: 20.10.2025).

11. Криштанович С., Самсонюк Л. Нові педагогічні ролі викладача в системі вищої школи. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*. 2021. Вип. 40, т. 2. С. 200–206. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-2-33>

12. Науковці УДУНТ ННІ ПДАБА – на воркшопі ROEZ у Братиславі. ННІ ПДАБА. URL: <https://pgasa.dp.ua/news/naukovtsi-udunt-nni-pdaba-na-vorkshopi-roez-u-bratyslavi/> (дата звернення: 20.10.2025).

13. Палій С. В. Інформаційно-аналітична діяльність у контексті розвитку інформаційного суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. Вип. 3. С. 76–80. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytut/Akademiia/Vydannia/Bibliotekoznavstvo/BDI_3_2022-DOI-3.pdf (дата звернення: 20.10.2025).

14. Прокопенко І. А. Дослідження проблеми фасилітаційної взаємодії учителя з учнями в зарубіжній теорії та практиці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 74. С. 122–126. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.74.27>

15. Розум на повну: 6 ключів до навчання без бар'єрів. OSVITANOVA. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5670-rozum-na-povnu-6-kliuchiv-do-navchannia-bez-barieriv> (дата звернення: 19.10.2025).

16. УДУНТ серед кращих світових університетів за рейтингом Times Higher Education. ННІ ПДАБА. URL: <https://pgasa.dp.ua/news/udunt-sered-krashhyh-svitovyh-universytetiv-za-rejtyngom-times-higher-education/> (дата звернення: 10.10.2025).

17. Рябець Д. Фасилітація в контексті підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2025. № 1 (50). С. 249–251. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.249-251>.

18. Савченко І. М., Ягупов В. В. Інформаційно-аналітична діяльність педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів: термінол. словник. Київ: ІПТО НАПН України, 2014. 127 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/106938/> (дата звернення: 20.10.2025).

19. Стрига Е. В. Ролі викладача вищого навчального закладу. *Наука і освіта*. 2013. №5. С. 48–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_5_15 (дата звернення: 19.10.2025).

20. Яковенко Ю., Корзюк О. Нові ролі та функції викладача вищої школи в сучасних умовах. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 23, т. 2. С. 139–143.

21. Яковенко Ю. В. Фасилітація як техніка ефективної комунікації у продуктивному навчанні. Інтерактивні інструменти та техніки: практ. порадник. Харків: ФОП Бровін О. В., 2024. 40 с. URL: <https://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/20098/1/fasylitacia.pdf> (дата звернення: 14.10.2025).

22. Harmer J. The role of the teacher as a facilitator in Icelandic colleges. *Education and Science*. 2018. Iss. 4 (5). P. 445–449.

23. Flemming Funch. *Transformative Dialogues: A Handbook of Practical Techniques for Facilitating Personal Change*. Kyiv : D. A. Ivakhnenko, 1997. 400 p.

24. Kiser A. G. *Masterful facilitation: Becoming a Catalyst for Meaningful Change*. New York : Amacom, 1998. 224 p.

25. Schwarz R. *The Skilled Facilitator: A Comprehensive Resource for Consultants, Facilitators, Managers, Trainers and Coaches*. San Francisco : Jossey-Bass, 2002. 407 p.

26. Seeber I. How do facilitation interventions foster learning? The role of evaluation and coordination as causal mediators in idea convergence. *Computers in Human Behavior*. 2019. № 94. P. 176–189.

References

27. Bakhmach, L. (2019). Poniattia ta sutnist fasylytatsii u doslidzhenniakh zarubizhnykh uchenykh [The concept and essence of facilitation in the research of foreign scientists]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogika [Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Pedagogy]*, 2, 10, 5-8. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2019.10.5-8>

[org/10.17721/2415-3699.2019.10.01](https://doi.org/10.17721/2415-3699.2019.10.01) [in Ukrainian].

28. Borysiuk, S. O. (2011). Rozvytok zdatnosti do fasylytatyvnoi vzaiemodii u maibutnikh sotsialnykh pedahohiv zasobamy sotsialno-pedahohichnoho treninhu [Development of the ability to facilitate interaction in future social educators through socio-pedagogical training] *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky [Scientific notes of the NSU named after M. Gogol. Psychological and pedagogical sciences]*, 5, 180-182 [in Ukrainian].

29. Volkova, N. P., & Stepanova, A. A. (2018). Fasylytator yak vazhlyva rolava pozytsiia suchasnoho vykladacha vyshu [Facilitator as an important role position of a modern university teacher]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichni nauky [Bulletin of the Alfred Nobel University. Pedagogy and Psychology. Pedagogical Sciences]*, 1 (15), 228-334. DOI: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2018-0-15-228-234> [in Ukrainian].

30. Voloshko, H. (2021). Fasylytatyvnyi pidkhid yak umova orhanizatsii reversyvnogo navchannia maibutnikh pedahohiv [Facilitative approach as a condition for organizing reverse training of future educators]. In A. A. Sbruieva (Ed.), *Teorii ta tekhnologii innovatsiinoho rozvytku profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia v konteksti kontseptsii «Nova ukrainska shkola» [Theories and technologies of innovative development of professional training of future teachers in the context of the concept of "New Ukrainian School"]*: monohrafiia (pp. 61-82). Sumy. Retrieved from <https://pedscience.spu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%BA%D0%BE.pdf> [in Ukrainian].

31. Hvozdi, S., & Ustianska, O. (2019). Profesiini roli vykladacha vyshchoi shkoly u pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv [Professional roles of a higher education teacher in the training of future specialists]. *Osvitolohichni dyskurs [Educational discourse]*, 1/2 (24/25), 141-160 [in Ukrainian].

32. Huraliuk, A. H., & Rostoka, M. L. (2023). Bibliografichni ta analitychni suprovid diialnosti Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy shchodo naukovo-metodychnoho zabezpechennia modernizatsii ta reformuvannia osvity (2020-2022 rr.) [Bibliographic and analytical support for the activities of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine on the scientific and methodological support of the modernization and reform of education (2020-2022)]. *Visnyk NAPN Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine]*, 5 (1), 1-7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5111> [in Ukrainian].

33. *Yevropeiska ramka tsyfrovoy kompetentnosti osvitan [European Digital Competence Framework for Educators]*. (2017). DigCompEdu, Publikatsiine biuro Yevropeiskoho Soyusy. Retrieved from <https://data.europa.eu/doi/10.2760/159770> [in Ukrainian].

34. Kibenko, L. M., Briukhovetska, I. V., Stupak, O. P. (2023). Rol vykladacha v suchasnomu osvitnomu seredovyschi: fasylytator, tiutor, mentor [The role of the teacher in the modern educational environment: facilitator, tutor, mentor]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh [Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools]*, 91, 105-109. DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.91.19> [in Ukrainian].

35. Kobeliev, O. (2018). Informatsiino-analitchnyi komponent pidhotovky fakhivtsiv zi spetsialnosti «Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii» [Information and Analytical Component of Training Specialists in the Field of Study "International Relations, Public Communications and Regional Studies"]. *Visnyk KhDAK [Bulletin of the KhDAK]*, 52, 103-111. Retrieved from http://rio-khsac.in.ua/visnyk_files/v52.pdf [in Ukrainian].

36. *Konkurs na stvorennia brendbuku ekonomichnoho fakultetu yak instrument rozvytku tsyfrovoykh kompetentsii zdobuvachiv osvity [Competition for the creation of a brand book of the Faculty of Economics as a tool for developing digital competencies of education seekers]*. NNI PDABA. Retrieved from <https://pdaba.ust.edu.ua/news/konkurs-na-stvorennya-brendbuku-ekonomichnogo-fakultetu-yak-instrument-rozvytku-tyfrovoykh-kompetentsij-zdobuvachiv-osvity/> [in Ukrainian].

37. Kryshtanovych, S., & Samsoniuk, L. (2021). Novi pedahohichni roli vykladacha v systemi vyshchoi shkoly [New pedagogical roles of a teacher in the higher education system]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Pedahohika [Current issues in the humanities. Pedagogy]*, 40, 2, 200-206. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-2-33> [in Ukrainian].

38. *Naukovtsi UDUNT NNI PDABA – na vorkshopi ROEZ u Bratislavi [Scientists of UDUNT NNI PDABA - at the ROEZ workshop in Bratislava]*. UDUNT NNI PDABA. Retrieved from <https://pgasa.dp.ua/news/naukovtsi-udunt-nni-pdaba-na-vorkshopi-roez-u-bratyslavi/> [in Ukrainian].

39. Pali, S. V. (2022). Informatsiino-analitchna diialnist u konteksti rozvytku informatsiinoho suspilstva [Information and analytical activities in the context of the development of the information society]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia [Library Science. Document Science. Information Science]*, 3, 76-80. Retrieved from https://nakkkim.edu.ua/images/Instytut/Akademiia/Vydannia/Bibliotekoznavstvo/BDI_3_2022-DOI-3.pdf [in Ukrainian].

40. Prokopenko, I. A. (2020). Doslidzhennia problemy fasylytatsiinoi vzaiemodii uchytelia z uchniamy v zarubizhnii teorii ta praktytsi [Research into the problem of facilitating interaction between teachers and students in foreign theory and practice]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy [Scientific Journal of the National Polytechnic University named after M. P. Dragomanov. Series 5: Pedagogical Sciences: Realities and Prospects]*, 74, 122-126. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.74.27> [in Ukrainian].

41. *Rozum na povnu: 6 kliuchiv do navchannia bez barieriv [Full mind: 6 keys to learning without barriers]*. OSVITANOVA. Retrieved from <https://osvitanova.com.ua/posts/5670-rozum-na-povnu-6-kliuchiv-do-navchannia-bez-barieriv> [in Ukrainian].

42. Riabets, D. (2025). Fasylytatsiia v konteksti pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Facilitating in the context of training future primary school teachers]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Pedahohika. Sotsialna robota [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Pedagogy. Social Work]*, 1 (50), 249-251. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.249-251> [in Ukrainian].

43. Savchenko, I. M., & Yahupov, V. V. (2014). *Informatsiino-analitychna diialnist pedahohichnykh pratsivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Information and analytical activities of pedagogical workers of vocational and technical educational institutions]: terminol. slovnyk*. Kyiv: IPTO NAPN Ukrainy. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/106938/> [in Ukrainian].
44. Stryha, E. V. (2013). Roli vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu [Roles of a higher education teacher]. *Nauka i osvita [Science and education]*, 5, 48-50. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_5_15 [in Ukrainian].
45. UDUNT sered krashchykh svitovykh universytetiv za reitynom Times Higher Education [UDUNT among the best world universities according to the Times Higher Education ranking]. NNI PDABA. Retrieved from <https://pgasa.dp.ua/news/udunt-sered-krashhyh-svitovyh-universytetiv-za-rejtyngom-times-higher-education/> [in Ukrainian].
46. Yakovenko, Yu., & Korziuk, O. (2020). Novi roli ta funktsii vykladacha vyshchoi shkoly v suchasnykh umovakh [New roles and functions of a higher education teacher in modern conditions]. *Innovatsiina pedahohika [Innovative pedagogy]*, 23, 2, 139-143 [in Ukrainian].
47. Yakovenko, Yu. V. (2024). *Fasylytatsiia yak tekhnika efektyvnoi komunikatsii u produktyvnomu navchanni. Interaktyvni instrumenty ta tekhniky [Facilitation as a technique of effective communication in productive learning. Interactive tools and techniques]: prakt. poradnyk*. Kharkiv: FOP Brovin O. V. Retrieved from <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/20098/1/fasylitacia.pdf> [in Ukrainian].
48. Harmer, J. (2018). The role of the teacher as a facilitator in Icelandic colleges. *Education and Science*, 4 (5), 445-449.
49. Flemming, Funch. (1997). *Transformative Dialogues: A Handbook of Practical Techniques for Facilitating Personal Change*. Kyiv: D. A. Ivakhnenko.
50. Kiser, A. G. (1998). *Masterful facilitation: Becoming a Catalyst for Meaningful Change*. New York: Amacom.
51. Schwarz, R. (2002). *The Skilled Facilitator: A Comprehensive Resource for Consultants, Facilitators, Managers, Trainers and Coaches*. San Francisco: Jossey-Bass.
52. Seeber, I. (2019). How do facilitation interventions foster learning? The role of evaluation and coordination as causal mediators in idea convergence. *Computers in Human Behavior*, 94, 176-189.